

БИБЛИЈСКИ БОГ ТВОРАЦ И СТВАРАЊЕ: КРАТКИ ОСВРТ НА ТАКОЗВАНИ „БИБЛИЈСКИ КРЕАЦИОНИЗАМ“¹

Срећко Петровић*
Епархија шумадијска,
Аранђеловац

Апстракт: Поједини православни богослови, клирици и лаици по питању схватања Божије стварања посежу за увидима и закључцима северноамеричких фундаменталистичких деноминација, односно за аргументима „библијског креационизма“. Да ли је пошребно и уопште могуће прошестантску креационистичку науку насадити на тло православне вере? Сматрамо да је одговор одричан, а у овом раду ћемо покушати да укажемо на основне разлике зашто мислимо да је тако. Поред тога, у тексту ћемо се посебно осврнути на деловање креационистичког покрета у Србији и окружењу.

Кључне речи: православно богословље, наука, креационизам, фундаментализам, прошестантizam, теорија еволуције.

Увод: одређивање појмова

Реч „креационизам“ потиче од латинске речи *creatio*, што значи *стварање*. У ширем смислу речи, *креационизам* означава схватање да је свет створен. У том контексту и сви православни хришћани јесу

* petrovic.srecko@gmail.com.

¹ Овај рад је прерађена и допуњена верзија чланка објављеног раније под насловом „Библијски креационизам‘ у Православној Цркви“, *Каленић*, бр. 185 (5/2009), Крагујевац 2009, стр. 12–15, а прочитан је на Седмом међународном научном симпозиону из систематског богословља одржаног под називом „Богословље творевине“ (буг. „Богословие на творението“) у Центру за систематску теологију Православног богословског факултета Великотрновског универзитета „Св. Кирило и Методије“ у Великом Трнову 4–6. новембра 2016. године. Захваљујем се Ненаду Божовићу, асистенту са ПБФ Универзитета у Београду, а затим и колегама ђакону Радомиру Маринковићу и Владимиру Пекићу на томе што су ми својим корисним примедбама и саветима помогли приликом писања овог рада.

„креационисти“ – будући да верују да је библијски Бог Творац света, „свега видљивог и невидљивог“ – како се каже у Символу вере. Овде ћемо, међутим, да се осврнемо на ону врсту креационизма која је не тако давно била карактеристична за фундаменталистичке деноминације Северне Америке, а која данас налази своје место и међу православнима – на такозвани „библијски“ или „научни“ креационизам.

Наиме, у последњим деценијама и међу православним хришћанима појавили су се поборници оваквог учења, односно „библијског креационизма“ – који „библијску науку о стварању“ поткрепљују између осталог и тенденциозним и селективним читањем Светих Отаца. На друштвеним мрежама, интернет-форумима и блогovima на којима пишу православни хришћани данас се воде бројне дискусије за и против „теологије стварања“ (што је већ прихваћени назив за тзв. „научни креационизам“) с једне стране, и научних теорија с друге, и тако се ствара лажна представа о сукобљености вере у Бога Створитеља и научних теорија.

Делује зачуђујуће чињеница да се данас поједини православни богослови, клирици и лаици у дијалогу са савременим светом руководе, примера ради, наивним средњовековним природословним схватањима (све и да су иста сачувана у патристичкој литератури) и застарелим и одбаченим апологијама, или да у схватању Божијег стварања посежу за увидима и закључцима северноамеричких фундаменталистичких деноминација. Али постоје одређене тежње да се на чокот православне вере и духовности накалеме схватања и учења која нису својствена православном богословљу, што води стварању застрашујућих хибрида. Чак и да занемаримо то што међу верујућим људима у Цркви постоје они који су спремни да се неустрашиво боре за доказе „библијског креационизма“, ипак не би требало пренебрегнути то што се поједини православни клирици, вођени мишљу да бране истине вере, обраћају пастви полемишући за „библијски креационизам“ а против „безбожне науке“ тј. „јереси еволуционизма“,²

² Израз о. Серафима Роуза (из полемике „Православни поглед на еволуцију“, у преводу на српски објављеној у књизи Јеромонах Серафим Роуз, *Православни поглед на еволуцију*, Светигора, Цетиње 2000, стр. 19–96, и наслов доцније расправе руског православног свештеника Константина Буфејева – в. Протојереј Константин Буфејев, „Јерес еволуционизма“, у зборнику који су приредили В. Димитријевић и Ј. Србуљ, *Нека буде светлост – стварање света и рани човек – Православно шумачење Књије Послања*, Библиотека „Образ светачки“, Православна мисионарска школа при Храму Светог Александра Невског : Београд 2006, стр. 570–619. Види такође и: Протојереј Тимотеј Сељски, *Православни поглед на свет и савремена наука*, Митрополија црногорско-приморска – Светигора : Цетиње 2000 (= Свештеник Тимотеј [Алферов], *Православни поглед на свет и савремене науке о природи – Лекције креационе науке за стварије раз-*

пишући и радове на ту тему,³ а од скоро организујући и скупове и удружења за промовисање „библијског креационизма“.⁴

Ова појава није ограничена само на оне просторе које су традиционално настањене протестантским фундаменталистичким деминацијама (о чијим схватањима овде и неће бити речи), већ се јавља и у срединама које насељавају православни, у Источној Европи итд.⁵ Пре десетак година, на семинару вероучитеља у Крагујевцу (одржаном 2007. године), о. Хризостом Мајдонис из Грчке се осврнуо на спор који се у Грчкој води око теорија еволуције и креационизма и покушајима да се направи сукоб између науке и богословља, премда је, према његовим речима, савремено богословље

реде средњих школа, Београд 2008 [руски изворник: Священник Тимофей (Алферов), *Православное мировоззрение и современное естествознание (Уроки креационной науки в старших классах средней школы)*, Паломник : Москва 1998]).

³ Такви радови се штампају у православној литератури на руском, енглеском и другим језицима, али и у српској црквеној периодици – нпр. Јереј С. Зечевић, „Еволуција и Библија (1)“, *Саборник – часопис Храма Успенија Пресвете Богородице*, година I, бр. 2, Крагујевац 2005, стр. 8–13; Јереј С. Зечевић, „Еволуција и Библија (2)“, *Саборник – часопис Храма Успенија Пресвете Богородице*, година II, бр. 3, Крагујевац 2006, стр. 8–11 итд.), чак и у званичном гласилу Српске Православне Цркве – Теодора Гита Симић, „Теорија еволуције“, *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 911 (1. март 2005. г.), Београд 2005, стр. 17–19; исти аутор, „Еволуција, теорија у кризи“, *Православље*, бр. 912 (15. март 2005. г.), Београд 2005, стр. 15–17. Из литературе сазнајемо да публиковање оваквих текстова није карактеристично само за тло Србије, већ и за Русију, Грчку ... (уп. Димитриј Зворыкин, „Творение и тварный мир с позиции Православия и Протестантизма“, у *Той повеле и создашася: Современные ученые о сотворении мира*, Фонд „Христианская жизнь“ : Клин 1999, стр. 114–128).

⁴ Поменули бисмо само неке које су покренули православни клирици и богослови, на пример: „Мисионарско-просветни центар ‘Шестоднев’“ („Мисионерско-Просветительский Центр «Шестоднев»“) из Москве (који је у протеклих пар деценија издао велики број публикација, а од 2005. године организује годишњу међународну конференцију и издаје годишњак састављен од углавном креационистичких чланака – зборник под насловом *Православное осмысление творения мира* (Выпуск 1 – 2005; Выпуск 2 – 2006; Выпуск 3 – 2007; Выпуск 4 – 2008; Выпуск 5 – 2009. итд.)), или истоимени пројекат из Србије („Шестоднев“) који је покренуо Јереј Г. Живковић, или данас непостојеће „Крымское общество креационной науки“ из 1990-их година, затим удружење које је наследило поменуто организацију и које је активно и данас – „Христианский научно-апологетический центр“ из Симферопоља итд.

⁵ О различитим пројавама верског фундаментализма у савременом друштву, између осталих и у српском – пројавама међу којима се поред осталог налази и борба против науке – в. чланак проф. Зорана Крстића „Православни фундаментализам и модерно друштво“, у Ј. Калић (ур.), *Манастир Каленић. У сусрет шестоме стоогодишњици (Зборник са научној скупи о манастиру Каленић)*, САНУ – Епархија шумадијска : Београд – Крагујевац 2009, стр. 169–174. Речима проф. Крстића, „супротстављање модерној науци... једна је од основних карактеристика свих верских фундаментализама“.

одавно разјаснило односе између ове две области.⁶ Како сазнајемо из литературе, сличан спор постоји такође и у Русији,⁷ Србији, и другим источноевропским земљама.⁸

До скоријих времена спор између вере и науке ове врсте био је пре феномен северноамеричког континента. Сада смо, међутим, сведоци тога да тзв. „научни“ тј. „библијски креационизам“ налази своје упориште и у Европи,⁹ а под утицајима агресивне кампање фунда-

⁶ В. Александра Гаруновић, „Сусрет вероучитеља Балкана“, у *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 973 (1. октобар 2007. године), Београд 2007, стр. 16–17.

⁷ Уп. Georgy S. Levit, „Creationists attack secular education in Russia“, *NATURE*, Vol. 444, 16 November 2006, стр. 265; Inga Levit, „Creationism in the Russian Educational Landscape“, *Reports of the National Center for Science Education*, Vol. 27, Nr. 5–6, 2007, стр. 13–17; в. такође, за опширнији опис актуелне ситуације у Русији, и чланак Ивана Викулова прочитан на научном скупу посвећеном вери и савременој науци *Sophia–Iberia Academic Conference*, одржаном у Мадриду септембра 2007. године: I. Vikulov, „Evolution–Creation Discussion in Russian Orthodox Church: Limit Religiosity or Private Opinion?“ (у скраћеном облику чланак је штампан у зборнику радова са скупа објављеном под насловом *Human Evolution: in search of our anthropic roots*, Madrid 2007, стр. 115–118). Уп. и Диакон Сергей Соколов, „Еволуција и креационизам“, *Богословские труды*, Вып. 40, Москва 2005, стр. 355–367.

⁸ На пример у Хрватској, где од недавно римокатоличко удружење „Кристофори“ кроз часопис *Book* промовише креационизам; уз овај часопис стоји и загребачки месечник *Nacija*, као и друга периодична издања преко којих се у хрватској јавности покрећу расправе на тему односа науке и вере, а у корист креационистичког виђења. Слична издања постоје и у Мађарској итд. Уп. Igor Mikloušić, „Kreacionizam – Pamet (1:0)“, *Jutarnji list* (11. 2. 2011. г.). Занимљиво је то што међу римокатолицима постоје овакви покрети, будући да римокатоличко богословље нема офанзиван став према научним теоријама попут теорије еволуције, и да Римокатоличка Црква на одређени начин, кроз своје саборске одлуке и кроз папске декрете прихвата ову теорију. Но постоје и фундаменталистичке секте римокатоличких провинијенција које не прихватају таква гледишта, него под утицајем екстремних протестаната настоје на „научном креационизму“ (уп. Ladislav Nemet, „Čovjek u raju. Pokušaj tumačenja nauka o prvotnom stanju čovjeka“, *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 59, No. 2 (Lipanj 2004), 2004, стр. 135–136).

⁹ Заправо, широм света: „библијски креационизам“ се из Северне Америке, на коју је био мање-више ограничен све до друге половине 20. века (уз пар минорних креационистичких организација које су постојале ван Сједињених Америчких Држава), крајем шездесетих година прошлог столећа пробио најпре у Велику Британију, а одакле деценију касније у земље Британског комонвелта – Канаду, Аустралију, Нови Зеланд, Јужноафричку Републику, и даље, преко тадашње Западне Немачке, осамдесетих година 20. века извршио је продор у Италију, Шпанију, Француску, ... да би 1990. стигао и до Москве, престонице Совјетског Савеза (где је тада, залагањем фундаменталног баптисте Димитрија А. Кузнецова, основано прво руско креационистичко удружење), и тако се постепено раширио такорећи широм света (уп. Ronald L. Numbers, *The Creationists : The Evolution of Scientific Creationism*, University of California Press 1993, посебно поглавља „Creationism in Great Britain“, стр. 323–330, и „Into All the World“, стр. 330–335); организације и друштва која се залажу за популарисање „научног креационизма“ данас постоје у многим земљама, од Србије до Јужне Кореје.

менталистичких протестантских деноминација и у нашој Цркви, односно међу њеним служителјима и верујућима. Но да ли је могуће, у контексту реченог, протестантску креационистичку науку насадити у тло православне вере? Да ли је „библијски креационизам“, на начин на који га интерпретирају фундаментални протестанти, спојив са православним вероучењем?

Опште карактеристике тзв. „библијског“ креационизма би у кратким цртама биле следеће: Књига Постања, а и само Свето Писмо у целини, тумачи се дословно; свет је створен за 144 часа;¹⁰ на основу рачунања „библијске хронологије“¹¹ сматра се да су свет и васиона стари не више од 10.000 година; научне теорије које говоре о старости васионе од неколико милијарди година, као и оне које сматрају да се живи свет развијао постепено и у дугом временском периоду су стога лажне, јер Свето Писмо, извор истинитих научних информација, не каже ништа о некој великој старости створеног света;¹² теорија еволуције која је доминантна у савременој науци је подвала; Потоп је био катаклизма светских размера током које је страдао сав живи свет на земљи итд. Цитат чувеног креационисте Хенрија Мориса, који каже да онда „када се наука и Свето Писмо не слажу, наука очигледно греша“,¹³ илуструје настојања „библијског креационизма“.

Мишљења смо да оваква схватања, заснована на буквалној интерпретацији Старог Завета, нису својствена православном богословљу (напослетку, сам Стари Завет нам не дозвољава да га буквално тумачимо¹⁴). Ако је у ранијим богословским разматрањима Књиге Постања било тумачења која би могла да се разумеју у таквом смислу – да су космос и живи свет створени за шест дана од по 24 часа (рецимо у древним патристичким егзегезама), она су се налазила у складу са владајућим научним теоријама тога времена; у том смислу није при-

¹⁰ Тј. за буквалних 6 дана – иако су, према извештају из Постања, сунце и месец створени тек четвртог дана стварања.

¹¹ „Библијска хронологија“, на начин на који је интерпретирају креационисти, не постоји, јер у Светом Писму нема прецизираног одређивања времена и датума неког догађаја, већ се догађаји везују за библијске личности, што објашњава о. Лазар Милин у својој књизи *Научно ојравање религије. Књига 6: Црква и секше*, Београд 1986, као и Мирослав Радошевић у својих *Двадесет њисама Јеховином сведоку*, Писмо 14 [в. Марија Крњаја и Мирослав Радошевић, *Сведоци Истинитиој Боја – Православни џуџи и заблуде Јеховиних сведока*, Београд 2002].

¹² Што није у складу са тврдњом из Писма да су пред Богом хиљаду година као један дан и један дан као хиљаду година – уп. Пс. 90, 4; 2. Пет. 3, 8.

¹³ Francis S. Collins, *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*, Free Press; Simon & Schuster : New York 2006, стр. 5.

¹⁴ У противном, морали бисмо да прихватимо бројне антропоморфне представе приписане Богу, да Бог има руке, ноге, да се одмара, хода по Едемском врту итд.

мерено таква тумачења супростављати данашњим модерним научним теоријама о постанку света, будући да патристичка тумачења и гледишта изворно нису противстављана нама савременим научним схватањима нити су формулисана с обзиром на њих, већ напротив – с обзиром на тадашња схватања и тада познате научне теорије.¹⁵

Екстремна мишљења односно новијих научних теорија о постанку света и живота, особена за тзв. „библијски креационизам“, до недавно нису постојала међу православним хришћанима,¹⁶ а почела су нагло да се шире код нас на самом крају двадесетог века, након пада „гвоздене завесе“,¹⁷ када су се Русијом и истоком Европе размилели мисионари бројних екстремних протестантских деноминација, и започели своју издавачку делатност превођењем и објављивањем књига америчких креациониста. Такве књиге су релативно брзо преплавиле и српске књижаре, не само световне већ и црквене и манастирске, и у њима данас можемо да нађемо велики број књига и мултимедијалних издања које су приредили „Центар за природњачке студије“ и остали адвентистички и други домаћи издавачи, међу којима има и црквених

¹⁵ Тако, уопште узев, Оци Цркве се у својим тумачењима Светог Писма ослањају на достигнућа савремене им науке и философије: Св. Василије Велики у својим *Беседама на Шестоднев* усваја Аристотелова гледишта, а слично њему се и Св. Јован Златоусти и Св. Јефрем Сиријан, који Постање тумаче углавном буквално, ослањају на савремена им схватања (занимљиво је то што Св. Јефрем држи да су небеса, земља, ватра, ветар и вода створени ни из чега, док је све остало створено од ових пет основних елемената – овакво схватање јавиће се и у многим каснијим мишљењима); код Оригена и Св. Григорија Ниског, који Постање такође тумаче буквално, приметан је платонистички утицај, а поред буквалног они налазе и духовна значења, не одбацујући дословни смисао текста (уп. Wynand de Beer, „The Patristic Understanding of the Six Days (*Hexaemeron*)“, *Journal of Early Christian History*, Vol. 5, No. 2, 2015, стр. 3–23).

¹⁶ Постоји одсуство екстремистичких ставова, а истовремено постоје бројни илустративни примери помирљивих схватања односа вере и савремене науке у православној богословско-црквеној литератури из друге половине 19. века (рецимо, чланци протојереја Александра Воскресенског у корист конкордистичког приступа односу вере и савремених научних теорија, објављивани неколико година после Дарвиновог *Порекла врста* у недељнику Кијевске духовне академије – Александр Михайлович Воскресенский, „Библейское учение о творении мира и современное естествознание“, *Воскресное чтение* 1863–1864, № 21, 22, 24, 27, 30, 32, 37, 38, 39, 42, 49 и 50; уп. Протоиерей Александр Мень, *Библиологический словарь, Том первый: А–И*, Фонд имени Александра Меня: Москва 2002, стр. 217), као и са почетка 20. века (уп. нпр. одредницу „Дарвинизм“, у *Полный православный богословский энциклопедический словарь*, Том 1, Изд-во П. П. Сойкина: Санкт-Петербург 1913, стр. 351–352 (кол. 710–711), где се Дарвинов допринос науци вреднује позитивно; уп. такође списе Св. Луке Војно-Јасеничког итд.), и касније кроз 20. век; код нас се у послератном периоду, у литератури насталој на српском језику истичу дела протојереја Лазара Милина итд.

¹⁷ Пре тога она су постојала међу северноамеричким православним хришћанима – илустративан је пример о. Серафима Роуза, већ помињаног изнад.

издавачких кућа.¹⁸ Аутори поменутих публикација, које се дакле могу наћи и на полицама црквених књижара, а којима се служе и које не-критички цитирају у чланцима које пишу у корист креационизма наши свештеници и православни поборници „теологије стварања“ уопште, јесу баптиста Едгар Ендрус,¹⁹ затим екстремни евангелиста Артур Нелсон Филд,²⁰ адвентиста Роберт Центри,²¹ фундаментални евангелиста Хенри Морис,²² презвитеријанац Филип Џонсон,²³ фундаментални баптиста Двејн Гиш,²⁴ припадник тзв. „Мунове цркве“ Џонатан Велс,²⁵ баптиста Џон Виткомб,²⁶ адвентиста Аријел Рот,²⁷ адвентисти седмог дана Расел и Колин Стендиш,²⁸ исламска фундаменталистич-

¹⁸ О сличној поплави креационистичке литературе у Русији, види чланак Ђако-на Димитрија Зворикина (Димитрий Зворыкин) „Творение и тварный мир с позиции Православия и Протестантизма“, у зборнику *Той повеле и создашася: Современные ученые о сотворении мира*, Фонд „Христианская жизнь“ : Клин 1999, стр. 114–128.

¹⁹ На српски је од поменутог аутора преведена књига Е. Х. Ендрус, *Да ли је учење о еволуцији наука? : антихришћани прогали хришћанима рој за свећу* [превод Љиљана Јовановић], Библиотека „Хришћанство и савремена наука“, Ихтус – Хришћанска књига : Београд 2004 (61 стр.).

²⁰ Од овог аутора на српском је објављена књига А. Н. Филд, *Еволуција : обелодањена научна превара* [превео с енглеског Александар П. Бојковић], Библиотека „Хришћанство и савремена наука“, Ихтус – Хришћанска књига : Београд 2004 (143 стр.).

²¹ Од његових књига на српском постоји следећи наслов: Robert Džentri, *Mala misterija stvaranja*, No limit books : Beograd 2000 (213 стр.), прештампан касније у више издања, уз неколико предговора и разних прилога у другим креационистичким публикацијама.

²² На српском језику штампано је следеће његово дело: Henri Moris [и Džon Vitkomb], *Biblijski potop : naučna potvrda biblijskog izveštaja o stvaranju i potopu* [prevod Saša Ivanović], Eden : Sremska Kamenica 2005 (368 стр.). Ова књига штампана је у више издања, и такође под следећим насловом: Henri Moris, *Enciklopedija kreacionizma*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd 2012 (368 стр.).

²³ На српском језику штампано је следеће његово дело: Filip Džonson, *Darvin na sudu* [prevod Saša Ivanović], Soteria : Beograd 2004 (245 стр.).

²⁴ Од дела овог аутора на српском су штампане следеће књиге: Dvejn Giš, *Krah evolucije*, No limit books : Beograd 2000 (303 стр.), и Dvejn Giš, *Dinosaurusi : neverovatna otkrića* [prevod Saša Ivanović], Eden kuća knjige : Novi Sad 2015 (88 стр.).

²⁵ Поменимо следећи наслов: Džonatan Vels, *Ikone evolucije : nauka ili mit? : zašto je tako mnogo od onoga što učimo o evoluciji pogrešno* [prevod Saša Ivanović], SG–Vili : Beograd 2005 (238 стр.). Књига је прештампавана у више издања.

²⁶ На српском језику штампана је следећа његова књига: Džon Vitkomb, *Svet koji je uništen : uvod u biblijski katastrofizam* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije : Beograd 2002 (153 стр.).

²⁷ Од његових књига на српском постоје следећи наслови: Arijel A. Rot, *Postanje : povezivanje nauke i Biblije*, No limits books : Beograd 2001 (373 стр.) (2. издање – Arijel A. Rot, *Postanje : povezivanje nauke i Biblije*, SG–Vili : Beograd 2006 (345 стр.)), и Arijel Rot, *Nauka otkriva Boga : pozadina velike kontroverze* [prevod Ivan Bošković], Metaphysica : Beograd 2007 (236 стр.).

²⁸ На српском језику штампано је следеће њихово дело: Rasel i Kolin Stendiš, *Veliki prasak je eksplodirao* [prevod Svetlana Stamenov Rašeta], Eden : Sremska Kamenica 2004 (190 стр.).

ка група „Харун Јахи“²⁹ и остали креационистички аутори,³⁰ – а међу њима и они којима се представљају као православни, а заправо су криптојевреји, криптоадвентисти или ко зна шта, попут нпр. Мирољуба Петровића.³¹ Дела поменутих и других апологета креационизма – а

²⁹ Велики је број на српски (и на језике из окружења) преведених наслова приређених од ове фундаменталистичке турске групе, која публикује књиге под псеудонимом „Харун Јахи“ промовишући исламски креационизам и турски национализам. Наслови које користе домаћи креационисти би били следећи: Harun Jahi, *Obmana evolucije : naučni kolaps darvinizma i njegova ideološka pozadina*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd 2002 (154 стр.); Harun Jahi, *Deco Darwin nije znao istinu!*, No Limit Books – Centar za prirodnjačke studije : Beograd 2002 (134 стр.); Harun Jahi, *Strahote koje je darvinizam doneo čovečanstvu*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd 2002 (132 стр.); Harun Jahi, *Čudo stvaranja kod biljaka* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul 2003 (161 стр.); Harun Jahi, *Čudo atoma* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul 2003 (103 стр.); Harun Jahi, *Čudo imunog sistema* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul 2003 (118 стр.) (2. издање – Esotheria : Beograd 2007 (118 стр.); Harun Jahi, *Čudesa stvaranja*, Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul 2003 (200 стр.) (2. издање – SGI–Vili : Beograd 2006 (200 стр.)), итд.

³⁰ Занимљиво је да побројани аутори, бар што се делâ која смо поменули тиче, у својим списима углавном не откривају којој протестантској деноминацији припадају. Слично њима раде и домаћи протестантски креационисти, као. нпр. професори неакредитованих приватних „универзитета“ – „Центра за природњачке студије“, „Центра за природну медицину“ итд. – Мирољуб Петровић, Бранислав Михајловић и други (види Nemanja Rujević, „Univerzalni Univerzitet za ovo i ono“, *Vreme*, br. 1153 (7. februar 2013), Beograd), који се или лажно представљају као православни (Петровић), или крију своју деноминацијску припадност. Чини се да једини креационисти који истичу чињеницу којој хришћанској заједници припадају јесу православни свештеници.

³¹ Мирољуб Петровић је аутор неколико штампаних издања у којима промовише креационизам (нпр. Miroљub Petrović, *Nauka i problem smrti : kriju li velike svetske misterije odgovore na najvažnija čovekova pitanja?*, *Metaphysica* : Beograd 2008 (134 стр.)), као и неке адвентистичке и друге теорије завере (нпр. Miroљub Petrović, *Ko vlada svetom*, *Metaphysica* : Beograd 2008 (186 стр.); Miroљub Petrović, *Osnovi teokratije*, *Metaphysica* : Beograd 2009 (210 стр.) итд.), а такође је и аутор већег броја мултимедијалних издања која су посвећена обрачунавању са „дарвинизмом“, рецимо ДВД-издања „Наука и проблем смрти“ (23 предавања), „Дарвинизам: пут ка суперчовеку или пут ка самоуништењу“ (9 предавања), „Тајне скривене у стенама“ (8 предавања) итд., те творац креационистичких интернет-портала и креационистичких веб-страница на српском језику. Представљајући своју науку црквеном, Петровић врбује и за креационизам (и друге фундаменталистичке науке) придобија и православне хришћане. Који му, занимљиво, на реч верују да је православан. Иако је, судећи по ономе што тврди, Петровић пре Јеврејин, или адвентиста, или пак најпре творац неке чудне науке настале мешањем разних учења – коју назива православном.

Тако најгласнији српски апологета „библијског креационизма“, Мирољуб Петровић, који се лажно представља као православан и који својим јавним наступима – између осталог и учествовањем у бројним емисијама црквеног радија „Светигора“ итд. – надахњује православне клирике и богослове да стану у одбрану фундаменталистич-

са њима и бројна друга сличног усмерења – преводе се и објављују на многим језицима, међу њима и на српском језику, као и на језицима народа у окружењу, у земљама бивше Југославије – Босни и Херцеговини, Хрватској, Македонији..., и у земљама бившег источног блока и европским земљама уопште. „Библијски креационизам“ јавља се као жив и активан покрет, и нуди једно популарно и примамљиво „научно“ читање Светог Писма, док савремену науку оптужује за подвале, предлажући библијски текст за нормативан чак и у научном смислу.

Свето Писмо: извор вере и извор недоумица

Међутим, православни Светом Писму не приступају као уџбенику астрономије, геологије или биологије, већ као речи Божијој, и стога нису из Писма извлачили научне закључке (што је била особина хришћанског Запада, која се очитовала нпр. у сукобима везаним за имена Николе Коперника (1473–1543) и Галилеа Галилеја (1564–1642)), већ су у њему тражили реч спасења, о чему је својевремено писао блаженопочивши о. Лазар Милин.³² Истовремено, православни се нису

ког облика креационизма, у својој књизи заводљивог наслова *Православље за њочешнике* (Мирољуб Петровић, *Православље за њочешнике*, СИА „Матић“ : Београд 2013 (224 стр.)), реч „црква“ помиње укупно на три места, и то увек као „сатанска црква“ (стр. 136 и 173), а речи „крштење“, „причешће“, „литургија“ – ниједном. Није ни чудо, јер ове речи, карактеристичне за православно и уопште традиционално поимање хришћанства, нису могле да нађу места у Петровићевом фундаметалистичком јудаизујућем памфлету (једном у низу таквих, заправо – Петровић је аутор већег броја наслова на сличне теме), и нису могле стати уз термине „закон“, „морал“, „Израел“ и друге старозаветне појмове којима књига обилује, и адвентистичко–апокалиптичке термине „сатанизам“, „сатанска религија“ итд. Шта рећи кад у књизи о основама православља у поглављу „Закони православља“ стоји, не у прошлом времену (као за нешто што се односило на старозаветни Израел) већ у презенту, да се у заједницу са Богом ступа кроз обрезање (стр. 69), или када православна почетница у поглављу „Крај историје“ учи да ће Бог на крају историје васпоставити теократску државу Израел (стр. 182, 194, 208), да ће се тада сви народи окренути Јеврејима, јер с њима је Бог (стр. 183), а уз то додаје адвентистичку науку о два васкрсења и коначном уништењу грешника (стр. 195–196, 200–201) итд. Толико о православљу овог аутора – који је по изложеним ставовима више Јеврејин него адвентиста, али православан свакако није. Сва ова јудаизујућа Петровићева учења долазе у пакету са његовом фундаметалистичком „научном о стварању“. Но и поред тога православним клирицима и богословима из неког разлога није неприхватљив његов приступ, и не само то већ се и Петровићеве проповеди у којима се промовишу „библијски креационизам“ и фундаметализам у свет шаљу преко црквеног радија.

³² На пример: „Питање како је настао свет, како се формирала васиона и земља, то је ствар природне науке. Библија се у то не меша. Библија кроз Шестооднев хоће једино да нам открије основне религијске истине о Богу, свешу и човеку.“ (наглашавање према оригиналу) – др Лазар Милин, *Айологeјска чишанка – Разговори*

плашили науку и научних истраживања: православни манастири су током векова били центри науке и културе. Многи источни Оци – од времена Св. Климента Александријског (с. 150–215)³³ до данашњих дана³⁴ – сматрали су да је изучавање науке добра и корисна ствар.

С друге стране, протестанти, који су у покушају да исправе оно што су по њиховом схватању римокатолици искварили пробали да реформишу Цркву и одбацили све оно за шта су посумњали да не ваља, избацили су из хришћанства практично све, осим самог Светог Писма. Иако су по питању односа Светог Писма и научних сазнања међу њима у почетку владали умеренији погледи³⁵ (као што је то и данас случај са главним протестантским деноминацијама), њиховим цепкањем на бројне фракције и верске заједнице дошли су до изражаја и екстремни ставови.³⁶ Приписивањем бесконачног ауторитета речима Светог Писма поједини су дошли до става да је Свето Писмо непогре-

о вери (1. том), треће издање, Београд 1985, поглавље „Шта нам природне науке и Библија говоре о постанку света?“, стр. 165. О овој теми он је опширно писао у својим бројним апологетским делима.

³³ Св. Климент каже: „Писмо уопштено назива мудрошћу сваку земаљску науку, све оно што људски ум може да достигне... јер свака вештина и свако знање долазе од Бога“ – *Сиромаша*, књ. I, IV. Превод доносимо према „Ante-Nicene Christian Library“, Vol. 2, *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, ed. Philip Schaff et al., T&T Clark, Edinburgh 1867–1885, стр. 304–305.

³⁴ Рецимо, кољивари су прихватили научни поглед на свет као што је, на пример, Свети Никодим Агиорит то чинио у свом раду *Симболишкон*, где прихвата последње теорије свога времена о функционисању срца (в. Георгије Металинос, „Вера и наука у православној гносеологији и методологији“ (превео Александар Перишић), *Каленић* бр. 174 (6/2007), стр. 17–22). У новијој историји, бројни православни богослови су, као и њихови историјски претходници, позитивно вредновали научни допринос.

³⁵ Тако је Калвин, тумачећи Постање, својевремено записао: „Мојсије је популарним стилем писао о ономе што сви обични људи без упутстава, уз помоћ здравог разума, могу да разумеју; али астрономи са великим трудом истражују све оно што мудрост људског ума може да схвати. Међутим, овакво проучавање не треба кудити, нити ту науку осуђивати зато што су неки очајни људи жељни да одбаце све што им је непознато. Јер није само пријатно познавати астрономију већ је и веома корисно: не може се порећи да та вештина открива премудрост Божију вредну дивљења. Стога, како треба поштовати генијалне људе који су проширили знање на ову тему, тако и они који су докони не треба да поричу овакву врсту труда... Тако не постоји ни један разлог због којег би букачи требало да се ругају неспособности Мојсијевој у чињењу месеца другим светлећим телом: јер нас он не зове на небеса, он само предлаже оно што нам се налази пред очима. Нека астрономи имају своје узвишено знање...“ – Жан Калвин, *Comm. Gen. 1, 16* (превод доносимо према: John Calvin, *Commentaries on the First Book of Moses Called Genesis*, trans. John King, Edinburg 1847, стр. 86–87).

³⁶ Већ је Меланхтон захтевао да се казне они који уче „јереси“ по којој се земља окреће – уп. R. Нооукаас, *Religion and the Rise of Modern Science*, Regent College Publishing : Vancouver 2000, стр. 122. Меланхтон је касније променио мишљење, међутим негативан став према науци је опстајао међу протестантима.

шиво у сваком могућем погледу, не само верском већ и научном, а да је свако ко тврди супротно у заблуди. Замахом хришћанског фундаментализма у Америци крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, изазваним богословским либерализмом, настао је и „библијски креационизам“ који науку оптужује за лажи, теорију еволуције сматра преваром моћног дарвинистичког лобија, и арогантно себи присваја научни ауторитет. Амерички фундаменталисти су били вешти у обраћању масама и употреби медија, на популаран начин су кроз „Проповеди из науке“³⁷ раздвојили „чисту науку“ од „спекулативног теоретисања“,³⁸ и искористили су чињеницу да јавност поштује Библију: као резултат овога, фундаменталистички креационистички покрет је остао живахан и утицајан до данашњих дана.³⁹

Која је историјска позадина оваквог схватања односа Светог Писма и науке? У свом чланку о односу библијске вере у стварање света и савремене науке,⁴⁰ ђакон Андреј Курајев као један од могућих разлога види неодговарајући превод фразе из стиха 18, 1 другоканонске књиге Премудрости Исуса сина Сирахова на латински, где је библијско описивање постепеног призива у постојање различитих живих облика затамњено неодговарајућим латинским преводом. Грчка реч κοινῆ̄ из изворника, која значи „заједно“ или „повезано“, у латинском преводу, Вулгати, преведена је речју *simul*,⁴¹ која је променила значење реченице. Уместо „све *повезано* створи Господ“ настало је „Господ створи све *истовремено*“ (*симултано*). Овај цитат Вулгате је тесно повезан са доцнијим отпором према научним ставовима на Западу и борбом западног хришћанства са научним „јересима“ који су резултирали сукобима креациониста са науком данас. Иронију представља чињеница да став из „неканонске књиге“ утиче на размишљања оних који исту књигу иначе одбацују.

³⁷ „Sermons from Science“, назив серије филмова намењених популарисању идеја „библијског креационизма“, које су амерички креационисти снимали од краја тридесетих година двадесетог века наовамо.

³⁸ Како то сами креационисти воле да кажу, једно су „научне чињенице“, а друго су „теоријске спекулације“; међутим, овакво раздвајање „чињеница“ од „теорије“, које је прихватљиво нашем позитивистичком и материјалистичком схватању ствари, је вештачко, јер у науци нема „чисто“ емпиријског сазнања, чак ни у најнапреднијим дисциплинама. Уп. Milan M. Ćirković, „Samo teorija?“, *Godišnjak Istraživačke stanice Petnica*, бр. 21, Петница 2005, стр. 46–47; чланак је прештампан у часопису *Astronomija*, бр. 18, Београд 2006, стр. 22–29.

³⁹ Joel A. Carpenter, *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*, Oxford University Press 1999, стр 73.

⁴⁰ Дякон Андрей Кураев, „Может ли православный быть эволюционистом?“, у *Той повеле, и создашася: Современные учёные о сотворении мира*, Клин 1999, стр. 82–114.

⁴¹ *Исѡ*, стр. 86.

Креационисти своја схватања не задржавају као лична мишљења или ставове које деле приватно, већ их упорно шире у јавности,⁴² иако су у скандалозном раскораку са науком. Ово охрабрује раст свих врста фундаментализма и екстремизма, и тако одбацивање науке представља претњу савременом друштву.⁴³

Данас је постало могуће ући у отворени сукоб са научним подацима. Астролози, гатари, чаробњаци, и остали окултисти слободни су да изнесу и најбизарније тврдње. Као да су се људи уморили од научне трезвености и одговорности и постали спремни да прихвате било шта. Најчистији облик волунтаризма и ирационалности презима место аргумента. Масовна опијеност ирационалношћу чини протестантску буквалност примамљивом и прихватљивом.⁴⁴

Сукоб вере и науке?

Креационизам тражи научне податке и научно знање у Светом Писму, док их наука налази у истраживању природе. Постоји ли сукоб Светог Писма, односно хришћанске вере, и науке? Ако прихватимо фундаменталистички приступ (да све у Писму узимамо дословно, и да је потребно да нападамо науку како бисмо оправдали своју веру), постоји.⁴⁵ Ако, међутим, Писмо не схвати-

⁴² У Србији су велику пажњу привукли и потези бивше министарке просвете, др Љиљане Чолић, која је септембра 2004. године покушала да укине предавања еволуционе теорије у осмом разреду основне школе, са образложењем да би поред Дарвиновог требало паралелно у наставне планове увести и креационистичко учење. Слично је покушала и италијанска министарка просвете у Берлусконијевој влади, Летиција Морати (уп. Ivan Cvitković, „Prihvaćaju li religijske zajednice teoriju evolucije“, *Simpozijum – Panel “Darwin danas” – povodom 200-godišnjice rođenja i 150-godišnjice “Postanka vrsta” – Zbornik radova, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja CXXIX : Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Knjiga 17, Sarajevo 2010*, стр. 84 и даље), а постоје и други политичари и политички кругови који раде на сличним пројектима – нпр. познате и утицајне личности из самог врха америчке (и светске) политике итд.

⁴³ Уп. *Резолуцију 1580* Парламентарног сазива Савета Европе од 4.10.2007. године, усвојену под називом „Опасности од креационизма у образовању“ [„The dangers of creationism for education“], тачка 12. Сама *Резолуција* сведочи о ширењу креационистичких схватања америчких фундаменталиста по Европи. Уп. и Љиљана Гавриловић, „Приче о истини и толеранцији: креатори и креирани“, *Гласник Етнографској институцији САНУ LIV*, Београд 2007, стр. 29–43.

⁴⁴ Диакон Андрей Кураев, „Может ли православный быть эволюционистом?“, у *Той повеле, и создашася*, стр. 88.

⁴⁵ Како бисмо илустровали и другачију могућност – да се наука намеће вери – приложићемо занимљиво мишљење др Дениса Александра, који каже: „Уопште-

мо као уџбеник геологије, физике и биологије, и не прихватимо библијски извештај о стварању у дословном смислу, никакав сукоб не може постојати.⁴⁶

Сукоб између богословља и науке је кроз историју мање-више био борба између римокатолика и протестаната на једној страни, и научника на другој. Готово да не постоје расправе на ту тему унутар православног хришћанства, а уколико их има – настале су тек у скорије време под утицајем хришћанског фундаментализма.

Овако је првенствено стога што Оци Истока, уопштено говорећи, нису заузимали фундаменталистичку тачку гледишта по питању односа библијског описа стварања света и природног поретка с једне стране, и научних истраживања с друге стране. Како је то рекао Владимир Лоски, „Црква се увек и са много слободе служила философијом и науком у апологетске циљеве, и никада није бранила релативне и заменљиве истине, као што брани неизмењиве истине своје догме... Нама је Црква открила тајну нашег спасења, а не тајне васељене које сасвим сигурно нису ни потребне за спасење.“⁴⁷ Црква кроз историју није нападала науку и није се бавила питањима да ли је неки научник верујући или атеиста, нити је на основу религиозних ставова научника осуђивала или прихватала научне теорије.

Али, иако је имала позитиван став према науци, Црква се увек чувала „догматизовања“ науке и научних теорија. Апостол Павле је упозоравао прве хришћане на знање које надима, које не вреди и које ће проћи (1. Кор. 8, 1; 13, 2.8), на „философију по човеку“ (Кол. 2, 8), а сходно овоме Оци Цркве су упорно говорили о две врсте знања,⁴⁸ и даље о једином за хришћане важном знању – *бого-*

но говорећи, до сукоба науке и вере долази онда када наука или религија усвоје „експанзионистичке“ тежње, покушавајући да одговоре на питања која очигледно припадају „супарничком“ домену. На пример, у књизи *Јединство знања*, Е. О. Вилсон предлаже да се сво знање без изузетка, укључујући и религијско, може превести у научно знање...“ – Dr Denis Alexander, „Models for Relating Science and Religion“, *Faraday Paper* No. 3, 2007 (цитирано према преводу Ане Ранитовић: Denis Alexander, „Modeli odnosa nauke i religije“, електронска верзија преузета са презентације Фарадеј института за науку и религију, IntRes: <http://www.faraday.st-edmunds.cam.ac.uk/Papers.php>, посећено 1.9.2016. г.). Као што и сами знамо из искуства „самоуправљања“ и бољшевичке просвете, и наука може да буде фундаменталистичка и да служи идеологији.

⁴⁶ Међутим, с друге стране је потребно да наука остане наука, тј. да не одговара на питања као што су: „Који је смисао живота?“, „Постоји ли Бог?“, „Да ли добро и зло имају икакво значење за нас?“, „Шта се дешава када умремо?“ итд., што је јасно приметио Френсис С. Колинс у својем предговору књизи *Saving Darwin*.

⁴⁷ Владимир Лоски, *Мистичка теологија Источне Цркве*, Вршац 1995, стр. 71.

⁴⁸ Уп. Панајотис Христу, „Двоструко знање по Светом Григорију Палами“ (са

познању, некада апофатички поистовећеним са незнањем.⁴⁹ Могућ је комплементаран однос вере и науке,⁵⁰ али није и нужан, јер је световна мудрост „лудост пред Богом“ (1. Кор. 3, 19; уп. 2, 6–7). Сходно томе, православни хришћани нису се упуштали у научне дебате како би бранили ову или ону научну теорију потезујући хришћанске догмате као аргументе.

Међутим, сведоци смо тога да се православни данас понашају другачије. Као што је приметио ђакон А. Курајев, православни се упуштају у расправе о науци и прихватају се метода протестантског фундаментализма, успут врше службу секташким проповедницима, све чинећи у име креационистичке псевдо-науке. У црквеним часописима се објављују чланци који промовишу креационизам. Поједини клирици наше Цркве дижу свој глас против научних теорија попут теорије еволуције, и тако међу вернима стварају неки привид сукоба вере и науке, обилно и некритички се служећи креационистичком литературом,⁵¹ која је достигла застрашујући обим на српском језику за кратко време. Одређени текстови које су потписали православни клирици били би сувише екстремни чак и за саме савремене креационисте, јер су засновани на „доказима“ одбаченим и од самих креациониста.⁵²

енглеског језика превео Дарко Ђого), *Нови Источник – листи студијата Богословској Факултету Универзитета у Источном Сарајеву*, 6/2006. Речима о. Г. Металиноса, „православна традиција... разликује два типа знања: божанско и секуларно... Православље прави разлику између два типа знања (и мудрости), и њихових метода и средстава, тиме избегавајући њихово бркање као и конфликт. Пут остаје отворен за збрку и конфликт само онда када су услови и суштина хришћанства изгубљени“ – в. Г. Металинос, „Вера и наука у православној гносеологији и методологији“, стр. 20–21.

⁴⁹ „Јер ми је познато да постоји *бесирекорно незнање и шкодљиво знање*“ – Свети Григорије Палама, *Тријадe* I, 1, пар. 4 (цитирано према Јован Мајендорф, *Свети Григорије Палама и православна мистика* (са енглеског превео Јован Олбина), Београд 1983, стр. 83).

⁵⁰ Уз обострани опрез: присетимо се бројних биоетичких дилема савремене науке, везаних за истраживање људског гена, клонирање, стварање живота у вештачким условима, експериментисање на људима и живим бићима итд.

⁵¹ У овоме су знатно премашили о. Серафима Роуза, који је кроз своју књигу *Стварање света и рани човек* практично увео „научни креационизам“ у православно богословље. Књига је штампана на српском језику више пута. За критику поменуте књиге и критику дословног схватања Петокњижја, као и указивање на богословске проблеме који се јављају услед прихватања лоших и нетачних аргумената „научних креациониста“, види George Theokritoff & Elizabeth Theokritoff, „Genesis and Creation: Towards a Debate“, *St. Vladimir's Theological Quarterly* 46–4 (2002), стр. 365–390. Укратко, аутори сматрају да је основна поставка књиге о. Серафима Роуза – како је атеизам једина алтернатива буквалном тумачењу Шестоднева – погрешна. Уп. наведени чланак, стр. 374–375, 379, 385 и даље.

⁵² Поједини аутори, који своје прокреационистичке радове објављују као православни клирици и богослови, лако мислено се користе делима северноамеричких

Ако је адвентистима седмог дана битно да докажу како је свет створен за буквалних шест дана – ради оправдања њиховог учења о „светковању суботе“ – није јасно са каквим циљем овакав подухват на себе предузимају православни свештеници? Ако не постоји догмат који говори у прилог адвентистичких теза, ако се православно богословље никада није бавило старошћу васељене, какав би значај за православне хришћане могло да има учење адвентистичких креациониста о „младој земљи“?⁵³ Ако за адвентисте – теоретичаре и идеологе „библијског креационизма“ – није могуће да Постање тумаче ни на један други начин осим на дословни, јер су обавезани на то учењима „духа пророштва“ тј. пророчице Елене Вајт, шта би то могло да наведе православног хришћанина да усвоји такав екстреман став? Заиста, ако Бог није створио свет за шест дана, то не значи да га уопште није створио, и са православне тачке гледишта питање датума стварања тј. старости света нема никаквог значаја за наше веровање.

креациониста, заклањајући се иза њихових ауторитета и користећи чак и прокажене и застареле креационистичке аргументе којих су се у међувремену – јер је добар део књига које користе писан пре неколико деценија – одрекли и сами северноамерички креационисти. О пропалим креационистичким аргументима види Karl W. Giberson, *Saving Darwin: How to Be a Christian and Believe in Evolution*, HarperCollins Books 2008.

⁵³ Године 1864, пет година после објављивања Дарвиновог дела *Порекло врста*, Елена Вајт (1827–1915) је писала о визији стварања света коју је имала: „Била сам узнета до стварања и показано ми је да је прва седмица, током које је Бог за шест дана створио свет и одморио се седмог дана, била дуга као и свака друга седмица“ – превод доносимо према: Ellen G. White, *The Spirit of Prophecy*, Vol. 1, Battle Creek, MI, 1870, стр. 85. Овај и други списи Елене Вајт учврстили су адвентистички покрет у тзв. „млада земља“ („young-earth“) креационизму, тј. у учењу да је свет створен за буквалних шест дана и стар неколико хиљада година. Уопште, кључне идеје „научног креационизма“ су потекле из „виђења“ Елене Вајт – види Karl W. Giberson, *Saving Darwin*, стр. 58, 122, 137, 142 и даље. Уп. и Ellen G. White, *The Story of Patriarchs and Prophets – As Illustrated in the Lives of Holy Men of Old*, Mountain View, Calif., 1958, стр. 111 (поглавље „Дословна седмица“): „Као и субота, седмица је настала приликом стварања, а сачувана је и пренесена преко библијске историје све до наших дана. Сам Бог одмерио је прву седмицу – узор свим будућим седмицама све до краја времена. Као и све остале, и она се састојала дословно од седам дана. Шест дана било је искоришћено за дело стварања...“. Две стране ниже читамо: „Без библијске историје геологија не може ништа доказати. Они који закључују на основу њених открића немају исправно поимање о величини људи, животиња и дрвећа пре потопа, или о великим променама које су се тада догодиле. Остаци пронађени у земљи јесу докази о животу који се у многим видовима разликовао од данашњег, али се само из надахнутих списа може знати нешто о времену у које су ове разлике постојале...“. И још одређеније, да је геолошка наука „једно од Сатаниних оруђа којим он наводи људе да поверују измишљотинама неверника...“ (стр. 113). Слично тврде и савремени креационисти.

Уколико се научне теорије у начелу слажу са извештајем из Постања – једном речју, да људско биће представља последњу тачку биолошког развоја живог света – зашто улазити у сукоб са науком?⁵⁴

Апологетски изазов

Док с једне стране фундаменталисти злоупотребљавају Свето Писмо како би оправдали своја веровања, поједини научници светског угледа, попут Ричарда Докинса, истовремено користе (тачније: злоупотребљавају) научна истраживања као оружје за борбу против сваког облика религије;⁵⁵ међутим, да ли православни хришћанин треба да на такве нападе одговори аргументима библијских креациониста? По мишљењу савремених православних теолога, Дарвинова теорија, са становишта православног богословља (под условом да богословље заузме исправан став), постаје потпуно безопасна.⁵⁶ Зашто онда некритички узимати фундаменталистичке аргументе и сукобљавати се са науком?

Током „западног ропства“ православног богословља православни нису успели да одоле искушењу сличном овоме које пред нама стоји данас: у дијалогу са римокатолицима дешавало се да православни користе аргументе реформатора, као што се и дешавало обрнуто – да у дијалогу са реформаторима православни богослови посежу за ри-

⁵⁴ Како је то јасно изражено у ставу Св. Луке Војно-Јасенецког (1877–1961): „По нашем мишљењу, свакој мислећој особи треба да буде јасно, да ниједна теорија о пореклу врста, све док иста не противуречи здравом разуму, не може да противуречи Библији, зато што нам Библија казује само оно главно о пореклу човека, пре свега да Бог заокружује своју творевину стварајући човека... О томе како су се појавиле све врсте на земљи, о дужини трајања процеса који су довели до њиховог развоја, а такође и о самом процесу стварања човека, Библија не говори ништа, зато што то спада у сферу науке, а не религије... Дакле, дарвинизам, потпуно независно од тога да ли је тачан или нетачан као научна теорија, не може бити супротстављен религији.“ – Святитель Лука (Војно-Јасенецкий), *Наука и религија*, Православная библиотека „Троицкое слово“ 2001, стр. 135; в. такође Святитель Лука, *Избранные творения*, Сибирская Благовонница 2009, стр. 739.

⁵⁵ Питање је колико су ови други заиста предани науци, и у којој су мери као они први покретани својим идеолошким мотивима: „научна“ мишљења Двејна Гиша, једног од водећих креациониста и његових следбеника, и „теолошка“ мишљења Ричарда Докинса, познатог еволуционог биолога и атеисте и његових сатрудника, можда јесу добра за насловне стране популарних магазина, али нису добра за науку и богословље.

⁵⁶ Уп., нпр., Митрополит пергамски Јован Зизијулас, „Догмат о стварању“, *Доимайске шеме*, Беседа, Нови Сад 2001, стр. 297–300; Христо Јанарас, „Антрополошки принципи“, *Теолошки погледи*, 4/1985, Београд 1985, стр. 229–237; уп. и Александар Ђаковац, „Кратки осврт на епохално откриће овогодишњих добитника Нобелове награде за медицину“, *Саборност – часопис Епархије браничевске*, Бр. 1–4, Година VIII, Пожаревац 2002, стр. 137.

мокатоличком теологијом.⁵⁷ Резултати су били поражавајући: питање је колико се православно богословље до данашњих дана ослободило схватања која је усвојило током овог периода. Стога би и данас било опасно да се православни упуштају у дијалог, или боље рећи сукоб са науком користећи аргументе креациониста, јер:

а) Православљу не прети никаква опасност од савремене науке или научних теорија: богослови и двехиљадугодишње историјско искуство Цркве нас уверавају да ауторитет Светог Писма нимало није угрожен научним сазнањима;

б) сам конфликт између вере и науке у православном окружењу је вештачки изазван, инициран агресивном пропагандом мисионара фундаменталистичких протестантских деноминација, и није својствен православном богословљу: Православна Црква кроз историју није учествовала у научним истраживањима, већ се превасходно интересовала за спасење света.

Ово не значи да православни треба да буду индиферентни и незаинтересовани за нова научна кретања и да се посвете само „духовности“ занемарујући творевину и науке које је проучавају,⁵⁸ већ предлаже да свагда преиспитујемо свој однос према савременом свету и прихватамо се одговорности. Мисија Цркве се никада није сводила на то да по сваку цену људе увери у чињеницу да је свет створен и да постоји Бог: и демони знају да Бог постоји (Јак. 2, 19), али им такво знање не користи. Ако друге убедимо да Бог постоји, то не значи да смо допринели спасењу света: напослетку, једно такво наметнуто знање Бога своди на предмет познања, Бог престаје да буде Личност, и постаје Сила која се намеће логичким, научним или било којим другим аргументима.⁵⁹ Креационисти превиђају да

⁵⁷ За илустративне примере, везане за личности Патријарха цариградског Кирила Лукариса (1572–1637) и Патријарха александријског Митрофана Критопулоса (1589–1639), и настанак такозваног „конфесионалистичког богословља“, види John Meyendorff, *The Orthodox Church: its past and its role in the world today*, St Vladimir's Seminary Press, U. S. 1981, стр. 84 и даље (постоји и српско издање ове књиге: Ј. Мајендорф, *Православна Црква јуче и данас*, превео са француског Р. Поповић, Београд 1998).

⁵⁸ Како је то у једну реченицу сажео о. Лазар Милин: „Зато, учи биологију што год боље можеш и не бој се да ће њени резултати разорити твоју веру у Бога и Свето Писмо“ – др Лазар Милин, „Писмо једном младићу“, *Айологетска чашанка – Разговори о вери* (1. том), треће издање, Београд 1985, стр. 219.

⁵⁹ Опширније о овоме види у: Митрополит пергамски Јован Зизијулас, *Домаћинске шеме*, Беседа : Нови Сад 2001, поглавље „Познање ‘у личности’“, стр. 59–81.

је онај који је убеђен у то да је свет створен и да Бог постоји и даље *незнабожац*, јер Га није упознао као Оца. Утолико је бесплоднија апологетика „научног креационизма“, јер исти никада неће моћи да премаше границе природног богословља.

Овде је, међутим, трагично то што православни клирици и лаици, уместо да сведоче свету православну веру, своју енергију троше на борбу против савремене науке и доказивање креационистичких тврдњи злоупотребљавајући и погрешно тумачећи Свето Писмо, у духу северноамеричких екстремистичких деноминација, а не у Духу и Предању Православне Цркве. Овакав приступ не може да буде оправдан. Истовремено, потребно је нагласити да је Свето Писмо књига Цркве, и да га због тога није могуће тумачити на фундаменталистички начин. Писмо није научни зборник, већ *Реч Божија*, реч спасења.

Реч Божија – Библија

Пре 16 векова је Аурелије Августин (354–430), светитељ неподељене Цркве, написао неколико пасуса о научницима, науци и онима који би да Свето Писмо користе како би оправдавали своја наопака схватања и заблуде:

„Често и неверник зна нешто о земљи, о небесима, и другим елементима овог света, о кретању и орбитама звезда, и чак о њиховој величини и положају, о предвиђању помрачења сунца или месеца, циклусима година и годишњих доба, о врстама животиња, биљака, камења, и тако даље, и ово знање он држи сигурним на основу искуства. Срамотна је и опасна ствар за неверника да чује хришћанина како, дајући наводно објашњење Светог Писма, прича бесмислице о тим темама; и треба да предузмемо све потребне мере да предупредимо такву ситуацију, у којој неверни могу да укажу на огромно незнање хришћанина и да му се смеју са презиром.

Није овде срамота то што ће та необразована особа бити исмејана, већ то што ће људи ван наше верске породице помислити да су наши Свети Оци мислили то што та особа мисли, и тако ће пици нашег Писма бити одбачени као незналице, што изазива велики губитак оних на чијем спасењу радимо. Ако људи виде хришћанина како грешити у пољу које они добро познају, и чују како он инсистира на својој неразумној интерпретацији нашег Писма, како ће они онда поверовати том истом Писму када им оно говори о васкрсењу мртвих, нади у вечни живот, и Царству Божијем,

када им је показано да је то Писмо пуно лажи о стварима које су они сами научили кроз искуство и светлост разума?

Несмотрени и неупућени тумачи Светог Писма уваљују у неизрециве проблеме и тугу своју мудрију браћу онда када су ухваћени у неком од својих погрешних мишљења и када им задатак поставе они који нису омеђени ауторитетом наших светих књига. Јер тада, како би одбранили своје крајње неразборите и очигледно нетачне тврдње, они ће покушати да се за доказ позову на Свето Писмо, и чак да по сећању наводе многе пасусе за које сматрају да подржавају њихов став, иако не разумеју ни оно што кажу ни оно што доказују и бране.⁶⁰ [1. Тим. 1, 7]

Мислимо да ове речи Блаженог Августина могу да се примене и на феномен којему смо сведоци. Речи Светог Писма упућене људима могу да се аутентично разумеју само унутар оне заједнице којој су предане и која их је изнедрила, протумачене од стране истог оног Духа који их је надахнуо, никако према свом нахођењу, парцијално и према потреби, већ увек у посматрању библијског текста као целине, уз уважавање историјске димензије као и духовног и културног контекста његовог настанка, никако по фундаменталистичким методама.

Када Свето Писмо говори о стварању света, онда оно није природословна, научна књига у модерном смислу речи.⁶¹ Речи у првој и другој глави Књиге Постања нису научни рад⁶² нити пак репортажа неког извештача који је присуствовао стварању свемира и свега у њему, већ су оне у првом реду речи о Богу, дакле о нечему неизрецивом, а онда и

⁶⁰ Блажени Августин, *De Genesi ad literam* 1:19–20; превод доносимо према Augustine, *The literal meaning of Genesis*, Vol. 1, Ancient Christian Writers, Volume 41, trans. J. H. Taylor, Newman Press 1982, стр. 42–43.

⁶¹ Уп. Ivan Kešina, „Stvaranje i evolucija“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 76, No. 2, Split 2006, стр. 367.

⁶² Уп. Tomislav Drežnjak, „Teologija stvaranja“, *Spectrum : ogledi i prinosi studenata teologije*, No. 3–4 (Siječanj 2009), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu : Zagreb 2009, стр. 11–15: „Библија не објашњава стварање света и човека на научни начин. Библији је потребно приступати узимајући у обзир јеврејски начин мишљења и изражавања, разновременост и разнородност библијских књига, поступност религиозне мисли, повесне и земљописне оквире Библије, инспирацију ... Стари Завет не доноси систематичан приказ стварања света и човека, а текстови долазе из различитих предања...“ (стр. 15). Уп. и Tomislav Jozić, „Biogeneza: evolucija, stvaranje ili...“, *Simpozijum – Panel “Darwin danas” – povodom 200-godišnjice rođenja i 150-godišnjice “Postanka vrsta” – Zbornik radova*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja CXXIX : Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Knjiga 17, Sarajevo 2010, стр. 125–132: „Библија није научни приручник с егзактним теоријама о постанку човека и света. Она нуди поруку о спасењу, о питањима вере и морала...“ (стр. 129).

речи упућене људима, и то свим људима. Те речи су оденуте у књижевне облике, поређења, то су метафоре и антропоморфне слике.⁶³

По жанру је почетак Књиге Постања литургијски текст који је химна стварања посвећена Богу Творцу. Као основни циљ, овај текст нам саопштава да је Бог све створио својом речју, не као други пангански богови рукама, или кроз борбу са другим боговима и стихијама. Све што је Бог створио је добро (нема дуализма у творевини), а круна целокупнога стварања је човек. Ово би биле основне теолошке истине Књиге Постања на које би требало обратити пажњу; истовремено, на приповест о 6 дана стварања не би требало гледати као на буквални опис стварања већ као на уклапање библијског извештаја у седмични круг богослужења: после шест дана стварања долази седми дан – субота – дан одмора и празновања.⁶⁴

Речи са почетка Књиге Постања су *химна*, *исма*: те речи нису дефинишуће већ су асоцијативне, и као такве пружају нам могућност да нам изгледају свагда нове и другачије откривене и доживљене, и може се рећи да је богословље Постања увек *исма* богословље, па чак и онда када нам се чини да запада у неке реченичне дефиниције. Не би требало да занемаримо овакву природу речи Светог Писма и да га тумачимо попут милитантних креациониста, не би требало да „реч спасења“ (Дап. 13, 26) читамо као књигу научних дефиниција. Будимо деца по срцу, али не и по уму (1. Кор. 14, 20).

Вера и научне теорије

Како се на трећем годишњем скупу „Теологија у јавној сфери“, одржаном фебруара 2016. године у Требињу у организацији Епар-

⁶³ Уп. Ivan Kešina, „Stvaranje i evolucija“, стр. 367; уп. такође Ivan Kešina, „Stvaranje ili evolucija“, у Zoran Primorac (ur.), *Zbornik radova Suvremena znanost i vjera*, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, Mostar 2011, стр. 175–177 и даље.

⁶⁴ На старојеврејском језику реч која у Књизи Постања означава појам „дана“, наиме реч *јом* (јевр. „дан“) значи и период дужи од 24 сата: рецимо годину (Изл. 13, 10; 1. Сам. 27, 7 – у множини), или неодређено дуг временски период, време уопште (за опширније разматрање значења појма *јом* уп. Magne Sæbø, одредница „דַּיִ (yôm)“ у G. Eerdmans 1990, стр. 7–32). Као што смо већ поменули, налазимо потврду за овакво схватање у Псалмима – „Јер је хиљада година пред очима Твојим као дан јучерашњи, кад мине, и као стража ноћна“ (Пс. 90, 4), а такође и у Новом Завету – да је „један дан пред Господом као хиљада година, и хиљада година као један дан“ (2. Пет. 3, 8).

хије захумско-херцеговачке, у расправи „Теорија еволуције и теологија стварања: између конфликта и хармоније“ изразио др Алексеј Тарасјев (научни саветник Института за биолошка истраживања „Синиша Станковић“),⁶⁵ „наука сама по себи не подразумева одређени поглед на свет“.⁶⁶ У том смислу, према увиду ђакона др Здравка Јовановића изнетом истом приликом, научне теорије су у метафизичком смислу неутралне. (Истовремено, а у контексту наше теме вредно спомена, стихови књиге Постања указују на то да Бог ствара живи свет уз помоћ такозваних секундарних узрока – наређујући земљи да израсте плодове, или стварајући човека од „праха земаљског“ – те та чињеница сведочи да ни у Библији не постоји ништа што би директно противречило нпр. идеји о еволутивном развоју животних форми.⁶⁷) Наука, тако, нити пориче нити доказује Бога.⁶⁸ Она ћути о Богу јер је испитивање „натприродних“ узрока природних феномена изван њених оквира.⁶⁹

Иако је методологија другачија, сукоба између теологије и науке нема. То наравно важи и онда када је у питању теорија еволуције⁷⁰ (наравно, и поред тога што сукоба нема дијалог између теологије и науке требало би да постоји и да се охрабрује, како су то међу

⁶⁵ Јавности познат и као аутор књиге *Биологија и креационизам* (Сигнатуре : Београд 1999), и чланака „Однос науке религије и друштва из угла биологије“ (у В. Јеротић, Ђ. Коруга и Д. Раковић (ур.), *Наука, религија, друштво*, Богословски факултет СПЦ – Министарство вера Републике Србије : Београд 2002), „Еволуција, креационизам и поглед на свет“ (у П. Грујић и М. Ивановић (ур.), *Епископологијски проблеми у науци*, ИКСИ : Београд 2004, стр. 259–284), „Еволуциона биологија и религија: шта знамо и како сазнајемо“ (у В. Јеротић, М. Арсенијевић, П. Грујић и Д. Раковић (ур.), *Религија и епископологија*, Српско филозофско друштво – Дерета : Београд 2007, стр. 113–125) итд.

⁶⁶ Андреј Јефтић, „Може ли се веровати у Бога и имати поверења у теорију еволуције“, *Полијика* (24.2.2016. године).

⁶⁷ *Истџо.*

⁶⁸ А тако, у исто време, ни богословље не пориче нити доказује научне теорије. У том смислу, није нам била намера да овим текстом вреднујемо ову или ону научну теорију – напоследку, сматрамо да вредновање научних теорија није задатак богословља, већ да укажемо како, према нашем мишљењу, алтернатива дословном тумачењу Светог Писма, односно буквалном читању Књиге Постања није безбожје, и како је употређивање научних теорија и сазнања са библијским литургијским текстовима непримерено, будући да светописамски текстови не износе научна гледишта о постанку и развоју света и човека, већ богооткривене истине које се тичу спасења света и човека – сотириолошке а не научне истине.

⁶⁹ Уп. Дејан Николић, „NOMA i kreacionizam“, *Odgovor, časopis za kulturu i duhovnost*, бр. 3, Ниш 2009, стр. 224–228.

⁷⁰ Уп. Јереј мр Бобан Димитријевић, „Православље, еволуционизам и креационизам“, *Глас Епархије нишке*, пета серија, бр. 4, Ниш 2005, стр. 16–18.

домаћим ауторима приметили ђакон Дејан Николић⁷¹ и презвитер Александар Ђаковац⁷²).

Но, с друге стране, очигледно је да поред мишљења да сукоба између науке и вере нема постоје и разна другачија мишљења, на која смо се укратко осврнули изнад. Непримереност некритичког усвајања таквих антинаучних ставова код православних, замотаног у плашт вере у Бога, у крајњој линији, одражава се у томе што с друге стране одбацивање науке може водити противљењу ономе што је резултат научних сазнања и научног развоја – односно може водити параноји – не вакцини, не медицини, не науци, и изолацији – од масона, лобија, Ротшилда – што су, попут креационистичких теза, такође преокупације фундаменталистичких деноминација, и што смо имали прилике да видимо у више наврата заогрнуто у православно рухо – кроз расколе настале између осталог и неговањем такве противне ономе што се у разне ирационалне теорије не уклапа *анти*идуховности – и на тлу Грчке, а затим и у Русији (где је дошло и до бизарних епиплога, као нпр. у случају где се паства са својим свештеником Петром Кузнецовим у селу Николскоје затворила у пећину⁷³ да би прекинула општење са безбожним светом...), Бугарској, Румунији, Србији... Занимљиво је да управо они кругови који су повезани са овим расколничким групама баштине управо овде поменуте – *фундаменталистичке* – приступе проблематици односа вере и науке итд.⁷⁴

Како би онда, у контексту реченог, православни хришћанин требало да исповеда своју веру у Бога Творца, свој *креационизам*?

Управо у сагласју са Светим Писмом, са Црквом и са свима светима: наимае, библијски креационизам одувек постоји у Православној Цркви, али не онакав каквим га представљају мисионари протестантског фундаментализма, већ у следећем облику: Бог је створио свет (Пост. 1, 1), и толико га је заволео да је Сина Свог Јединородног дао (Јн. 3, 16) *за живиош светиша*, да се свет спасе Његовим посредством (Јн. 3, 17).

⁷¹ Дејан Николић, „Дијалог теологије и науке – агенда за 21. век“, *Видослов – Саборник Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, бр. 50 (Васкрс 2010. г.), Година 17, Требиње 2010, стр. 168–183.

⁷² Презвитер мр Александар Ђаковац, „Црквена теологија и наука“, *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 1086 (15. јун 2012. године), Београд 2012, стр. 22–24.

⁷³ Олга Медведева, Анна Тимошенко, „В Пензенской области верующие зарылись в пещере, чтобы спастись от «конца света»“, *Комсомольская правда*, 13.11.2007. године.

⁷⁴ С тим у вези, важно је запажање проф. Манзаридиса, који примећује да је феномен фундаментализма „превасходно богословски“ – уп. Георгије Манзаридис, „Опасност фундаментализма“, *Видослов – Саборник Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, бр. 50 (Васкрс 2010. г.), Година 17, Требиње, стр. 163.

Верујемо, дакле, у Бога као Творца неба и земље, Бога као *Поет̄у*⁷⁵ свега видљивог и невидљивог: грчки израз „ποιητής“, који се користи у првом члану Символа Вере, значи „творца“, али и „поета“, „песник“. Бог је *Песник* неба и земље, тј. Онај који ствара из љубави. Бог је *Поет̄а* неба и земље, а богословље стварања је *поет̄ско* богословље:⁷⁶ свет је поезија и Творац света је *Велики Поет̄а* – који је свет створио из љубави, који свет љуби и који стога неће дозволити да свет пропадне. Љубављу Творчевом, односно љубављу Очевој, у Цркви је творевина заувек утврђена и обезбеђена, у векове векова – сједињена са Христом, у Духу Светоме.⁷⁷ Благодарети овој љубави, свет неће престати да постоји, „без обзира на сва логичка, опсервациона и експериментална тврђења о крају, ентропији, колапсу, топлотној смрти или великом сажимању“, ⁷⁸ јер је Бог поставио свога Сина у само средиште творевине, њиме све држи у постојању и неће оставити свет да се распадне и распрши у бездану небића и ништавила. Православни библијски креационизам је стога захвална песму Творцу који све држи у својој руци – песма и хвала *Песнику* неба и земље.

* * *

Библиографија:

„Опасности од креационизма у образовању“ (2007) [„The dangers of creationism for education“], *Резолуција 1580* Парламентарног сазива Савета Европе од 4.10.2007. године.

Alexander, D. (2007): „Models for Relating Science and Religion“, *Faraday Paper* No. 3 (= Aleksander, D. (2007): „Modeli odnosa nauke i religije“ (превела на српски Ана Ранитовић), IntRes: <http://www.faraday.st-edmunds.cam.ac.uk/Papers.php>, посећено 1.9.2016. г.).

⁷⁵ Уп. Еп. Николај Велимировић, *Религија Његошева*, Глас Цркве : Шабац 1987, стр. 19.

⁷⁶ Само Свето Писмо нас упућује на такав приступ, да певамо песму Богу: јер Бог је саздао васељену и све што је у њој (Пс. 89, 11), и лепо је певати велика дела Господња (Пс. 92, 1.5) – васељена је тврда и неће се померити (Пс. 93, 1), стога запевајмо Господу Творцу који све држи у својој руци (Пс. 95, 1–6) итд. Свето Писмо је ризница песама и химни и похвала Богу и Његовом величанственом стварању и делању, и велики је број сличних примера.

⁷⁷ Уп. Georges Florovsky, „Creation and Creaturehood“, у G. Florovsky, *The Collected Works of Georges Florovsky, Vol. III: Creation and Redemption*, Nordland Publishing Company : Belmont, Massachusetts 1976, стр. 77–78.

⁷⁸ Уп. Александар Михаиловић, „Од великог праска до космичке Литургије (Увод у дијалог)“, *Саборност – Теолошки јодушињак*, III (2009), Епархија браничевска – Одбор за просвету и културу : Пожаревац 2009, стр. 278–279.

Augustine, St. (1982): *The literal meaning of Genesis*, Vol. 1, Ancient Christian Writers, Volume 41, trans. J. H. Taylor, Newman Press.

Beer, W. de (2015): „The Patristic Understanding of the Six Days (*Hexaemeron*)“, *Journal of Early Christian History*, Vol. 5, No. 2, стр. 3–23.

Calvin, J. (1847): *Commentaries on the First Book of Moses Called Genesis*, trans. John King, Edinburg.

Carpenter, J. A. (1999): *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*, Oxford University Press.

Čirković, M. M. (2005): „Samo teorija?“, *Godišnjak Istraživačke stanice Petnica*, бр. 21, Петница, стр. 46–47 (= *Astronomija*, бр. 18, Београд 2006, стр. 22–29).

Collins, F. S. (2006): *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*, Free Press, Simon & Schuster : New York.

Cvitković, I. (2010): „Prihvaćaju li religijske zajednice teoriju evolucije“, *Simpozijum – Panel “Darwin danas” – povodom 200-godišnjice rođenja i 150-godišnjice “Postanka vrsta” – Zbornik radova*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja CXXIX : Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Knjiga 17, Sarajevo, стр. 79–89.

Drežnjak, T. (2009): „Teologija stvaranja“, *Spectrum : ogledi i prinosi studenata teologije*, No. 3–4 (Siječanj 2009), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu : Zagreb, стр. 11–15.

Džentri, R. (2000): *Mala misterija stvaranja*, No limit books : Beograd.

Džonson, F. (2004): *Darvin na sudu* [prevod Saša Ivanović], Soteria : Beograd.

Florovsky, G. (1976): „Creation and Creaturehood“, у Florovsky, G. (1976): *The Collected Works of Georges Florovsky, Vol. III: Creation and Redemption*, Nordland Publishing Company : Belmont, Massachusetts, стр. 43–78.

Giberson, K. W. (2008): *Saving Darwin: How to Be a Christian and Believe in Evolution*, HarperCollins Books.

Giš, D. (2000): *Krah evolucije*, No limit books : Beograd.

Giš, D. (2015): *Dinosaurusi : neverovatna otkrića* [prevod Saša Ivanović], Eden kuća knjige : Novi Sad.

Hooykaas, R. (2000): *Religion and the Rise of Modern Science*, Regent College Publishing : Vancouver.

Jahi, H. (2002): *Deco Darwin nije znao istinu!*, No Limit Books – Centar za prirodnjačke studije : Beograd.

Jahi, H. (2002): *Obmana evolucije : naučni kolaps darvinizma i njegova ideološka pozadina*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd.

Jahi, H. (2002): *Strahote koje je darvinizam doneo čovečanstvu*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd.

Jahi, H. (2003): *Čudesna stvaranja*, Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul.

Jahi, H. (2003): *Čudo atoma* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul.

Jahi, H. (2003): *Čudo imunog sistema* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul.

Jahi, H. (2003): *Čudo stvaranja kod biljaka* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnjačke studije – Global Publishing : Beograd – Istanbul.

Jahi, H. (2006): *Čudesna stvaranja*, SGI–Vili : Beograd.

Jahi, H. (2007): *Čudo imunog sistema* [prevod Saša Ivanović], Esot-heria : Beograd.

Jozić, T. (2010): „Biogeneza: evolucija, stvaranje ili...“, *Simpozijum – Panel “Darwin danas” – povodom 200-godišnjice rođenja i 150-godišnjice “Postanka vrsta” – Zbornik radova*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja CXXIX : Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Knjiga 17, Sarajevo, стр. 125–132.

Kešina, I. (2006): „Stvaranje i evolucija“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 76, No. 2, Split.

Kešina, I. (2011): „Stvaranje ili evolucija“, у Primorac, Z. (ur.) (2011), *Zbornik radova Suvremena znanost i vjera*, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru : Mostar, стр. 173–194.

Levit, G. S. (2006): „Creationists attack secular education in Russia“, *NATURE*, Vol. 444, 16 November 2006.

Levit, I. (2007): „Creationism in the Russian Educational Landscape“, *Reports of the National Center for Science Education*, Vol. 27, Nr. 5–6, стр. 13–17.

Meyendorff, J. (1981): *The Orthodox Church: its past and its role in the world today*, St Vladimir’s Seminary Press, U. S. 1981 (= Мајендорф, J. (1998): *Православна Црква јуче и данас*, предео са француског Р. Поповић, Београд).

Mikloušić, I. (2011): „Kreacionizam – Pamet (1:0)“, *Jutarnji list* (11. 2. 2011. г.).

Moris, H. (2012): *Enciklopedija kreacionizma*, Centar za prirodnjačke studije : Beograd.

Moris, H., Vitkomb, Dž. (2005): *Biblijski potop : naučna potvrda biblijskog izveštaja o stvaranju i potopu* [prevod Saša Ivanović], Eden : Sremska Kamenica.

Nemet, L. (2004): „Čovjek u raj. Pokušaj tumačenja nauka o prvotnom stanju čovjeka“, *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 59, No. 2 (Lipanj 2004), стр. 133–142.

Nikolić, D. (2009): „NOMA i kreacionizam“, *Odgovor, časopis za kulturu i duhovnost*, br. 3, Niš, str. 224–228.

Numbers, R. L. (1993): *The Creationists : The Evolution of Scientific Creationism*, University of California Press.

Perković, A. (1996): „Evolucija i kreacionizam“, *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 51, No. 3 (Ožujak 1996), Zagreb, str. 295–302.

Petrović, M. (2008), *Ko vlada svetom*, Metaphysica : Beograd.

Petrović, M. (2008), *Nauka i problem smrti : kriju li velike svetske misterije odgovore na najvažnija čovekova pitanja?*, Metaphysica : Beograd.

Petrović, M. (2009), *Osnovi teokratije*, Metaphysica : Beograd.

Rot, A. (2007): *Nauka otkriva Boga : pozadina velike kontroverze* [prevod Ivan Bošković], Metaphysica : Beograd.

Rot, A. A. (2001): *Postanje : povezivanje nauke i Biblije*, No limits books : Beograd.

Rot, A. A. (2006): *Postanje : povezivanje nauke i Biblije*,² SG–Vili : Beograd.

Rujević, N. (2013): „Univerzalni Univerzitet za ovo i ono“, *Vreme*, br. 1153 (7. februar 2013), Beograd.

Sæbø, M. (1990): „יֵהוָה (yôh)“ y Botterweck, G., & Ringgren, H. (eds.), *Theological Dictionary of the Old Testament*, Vol. 6, Eerdmans, strp. 7–32.

Schaff, P., et al. (ed.) (1867–1885): „Ante-Nicene Christian Library“, Vol. 2, *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, T&T Clark : Edinburgh 1867–1885.

Stendiš, R. i K. (2004): *Veliki prasak je eksplodirao* [prevod Svetlana Stamenov Rašeta], Eden : Sremska Kamenica.

Theokritoff, G., & Theokritoff, E. (2002): „Genesis and Creation: Towards a Debate“, *St. Vladimir's Theological Quarterly* 46–4, strp. 365–390.

Vels, Dž. (2005): *Ikone evolucije : nauka ili mit? : zašto je tako mnogo od onoga što učimo o evoluciji pogrešno* [prevod Saša Ivanović], SG–Vili : Beograd.

Vikulov, I. (2007): „Evolution–Creation Discussion in Russian Orthodox Church: Limit Religiosity or Private Opinion?“, y *Human Evolution: in search of our anthropic roots*, Madrid, strp. 115–118.

Vitkomb, Dž. (2002): *Svet koji je uništen : uvod u biblijski katastrofizam* [prevod Saša Ivanović], Centar za prirodnačke studije : Beograd.

White, E. G. (1870): *The Spirit of Prophecy*, Vol. 1, Battle Creek, MI.

White, E. G. (1958): *The Story of Patriarchs and Prophets – As Illustrated in the Lives of Holy Men of Old*, Mountain View : Calif.

Алферов, Т. (1998): *Православное мировоззрение и современное естествознание (Уроки креационной науки в старших классах средней школы)*, Паломникъ : Москва.

Алферов, Т. (2008): *Православни поглед на свети и савремене науке о природи – Лекције креационе науке за старије разреде средњих школа*, Београд.

Буфеев, К. et al. (ed.) (2005–): *Православное осмысление творения мира* (Выпуск 1 – 2005; Выпуск 2 – 2006; Выпуск 3 – 2007; Выпуск 4 – 2008; Выпуск 5 – 2009).

Буфејев, К. (2006): „Јерес еволуционизма“, у Димитријевић, В., и Србуљ, Ј. (прир.), *Нека буде светлост – стварање света и рани човек – Православно шумачење Књије Постања*, Библиотека „Образ светачки“, Православна мисионарска школа при Храму Светог Александра Невског : Београд, стр. 570–619.

Велимировић, Н. (1987): *Религија Њејошева*, Глас Цркве : Шабац.

Воскресенский, А. М. (1863–1864): „Библейское учение о творении мира и современное естествознание“, *Воскресное чтение* (1863–1864), № 21, 22, 24, 27, 30, 32, 37, 38, 39, 42, 49 и 50.

Гавриловић, Љ. (2007): „Приче о истини и толеранцији: креатори и креирани“, *Гласник Етнографској институцији САНУ LIV*, Београд, стр. 29–43.

Гаруновић, А. (2007): „Сусрет вероучитеља Балкана“, у *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 973 (1. октобар 2007. године), Београд, стр. 16–17.

Димитријевић, Б. (2005): „Православље, еволуционизам и креационизам“, *Глас Епархије нишке*, пета серија, бр. 4, Ниш, стр. 16–18.

Баковац, А. (2002): „Кратки осврт на епохално откриће овогодишњих добитника Нобелове награде за медицину“, *Саборност – часопис Епархије браничевске*, Бр. 1–4, Година VIII, Пожаревац, стр. 135–142.

Баковац, А. (2012): „Црквена теологија и наука“, *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 1086 (15. јун 2012. године), Београд, стр. 22–24.

Ендрус, Е. Х. (2004): *Да ли је учење о еволуцији наука? : антихришћани продали хришћанима рој за свећу* [превод Љиљана Јовановић], Библиотека „Хришћанство и савремена наука“, Ихтус – Хришћанска књига : Београд.

Зворыкин, Д. (1999): „Творение и тварный мир с позиции Православия и Протестантизма“, у *Той повеле и создашася: Современные ученые о сотворении мира*, Фонд „Христианская жизнь“ : Клин, стр. 114–128.

Зечевић, С. (2005): „Еволуција и Библија (1)“, *Саборник – часопис Храма Успенја Пресвете Богородице*, година I, бр. 2, Крагујевац, стр. 8–13.

Зечевић, С. (2005): „Еволуција и Библија (2)“, *Саборник – часопис Храма Успенја Пресвете Богородице*, година II, бр. 3, Крагујевац, стр. 8–11.

- Зизијулас, Ј. (2001): *Домаћинске шеме*, Беседа, Нови Сад 2001.
- Јанарас, Х. (1985): „Антрополошки принципи“, *Теолошки погледи*, 4/1985, Београд, стр. 229–237.
- Јефтић, А. (2016): „Може ли се веровати у Бога и имати поверења у теорију еволуције“, *Полиџика* (24.2.2016. г.).
- Крњаја, М., и Радошевић, М. (2002): *Сведоци Истинитиој Боја – Православни џић и заблуде Јеховиних сведока*, Београд.
- Крстић, З. (2009): „Православни фундаментализам и модерно друштво“, у Ј. Калић (ур.), *Манасџир Каленић. У сусрет шестој стојодишњици (Зборник са научној скуја о манасџиру Каленић)*, САНУ – Епархија шумадијска : Београд – Крагујевац, стр. 169–174.
- Кураев, А. (1999): „Може ли православнић быт еволуционистом?“, у *Тој повеле, и создашася: Современне учёные о сотворении мира*, Фонд „Христианская жизнь“ : Клин, стр. 82–114.
- Лоски, В. (1995): *Мисџичка џеолоџија Источној Цркве*, Вршац.
- Лука (Войно-Јасенецкиј), Св. (2001): *Наука и религија*, Православна библиотека „Троицкое слово“.
- Лука (Войно-Јасенецкиј), Св. (2009): *Избранные творения*, Сибирская Благовонница.
- Мајендорф, Ј. (1983): *Свети Гриџорије Палама и православна мисџика* (са енглеског превео Јован Олбина), Београд.
- Манзаридис, Г. (2010): „Опасност фундаментализма“, *Видослов – Саборник Епархије захумско-херцеговачке и џриморске*, бр. 50 (Васкрс 2010. г.), Година 17, Требиње, стр. 162–167.
- Медведева, О., и Тимошенко, А. (2007): „В Пензенской области верующие зарылись в пещере, чтобы спастись от «конца света»“, *Комсомольская правда*, 13.11.2007. године.
- Мень, А. (2002): *Библиологический словарь, Том первый : А–И*, Фонд имени Александра Меня, Москва.
- Металинос, Г. (2007): „Вера и наука у православној гносеологији и методологији“ (превео Александар Перишић), *Каленић* бр. 174 (6/2007), стр. 17–22.
- Милин, Л. (1985): *Ајологешка чиџанка – Разјовори о вери* (1. том), треће издање, Београд.
- Милин, Л. (1986): *Научно ојравдање релиџије: Књиа 6. Црква и секше*, Београд.
- Михаиловић, А. (2009): „Од великог праска до космичке Литургије (Увод у дијалог)“, *Саборност – Теолошки јодишњак*, III (2009), Епархија браничевска – Одбор за просвету и културу : Пожаревац, стр. 269–283.

Николић, Д. (2010): „Дијалог теологије и науке – агенда за 21. век“, *Видослов – Саборник Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, бр. 50 (Васкрс 2010. г.), Година 17, Требиње, стр. 168–183.

Петровић, М. (2013): *Православље за њочешнике*, СИА „Матић“ : Београд.

Петровић, С. (2009): „‘Библијски креационизам’ у Православној Цркви“, *Каленић*, бр. 185 (5/2009), Крагујевац, стр. 12–15.

Полный православный богословский энциклопедический словарь, Том 1, Изд-во П. П. Сойкина : Санкт-Петербург 1913.

Роуз, С. (2000): *Православни поглед на еволуцију*, Светигора : Цетиње.

Сельски, Т. (2000): *Православни поглед на свет и савремена наука*, Митрополија црногорско-приморска – Светигора : Цетиње.

Симић, Т. Г. (2005): „Еволуција, теорија у кризи“, *Православље*, бр. 912 (15. март 2005. године), Београд, стр. 15–17.

Симић, Т. Г. (2005): „Теорија еволуције“, *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 911 (1. март 2005. године), Београд, стр. 17–19.

Сойкин, П. П. (прир.) (1913): „Дарвинизм“, у *Полный православный богословский энциклопедический словарь*, Том 1, Изд-во П. П. Сойкина : Санкт-Петербург, стр. 351–352 (кол. 710–711).

Соколов, С. (2005): „Еволуција и креационизм“, *Богословские труды*, Вып. 40, Москва, стр. 355–367.

Тарасјев, А. (1999): *Биологија и креационизам*, Сигнатуре : Београд.

Тарасјев, А. (2002): „Однос науке религије и друштва из угла биологије“, у Јеротић, В., Коруга, Ђ., и Раковић, Д. (ур.), *Наука, религија, друштво*, Богословски факултет СПЦ – Министарство вера РС : Београд.

Тарасјев, А. (2004): „Еволуција, креационизам и поглед на свет“, у Грујић, П., и Ивановић, М. (ур.), *Епископски проблеми у науци*, ИКСИ : Београд, стр. 259–284.

Тарасјев, А. (2007): „Еволуциона биологија и религија: шта знамо и како сазнајемо“, у Јеротић, В., Арсенијевић, М., Грујић, П. и Раковић, Д. (ур.), *Религија и епископологија*, Српско филозофско друштво – Дерета : Београд, стр. 113–125.

Филд, А. Н. (2004): *Еволуција : обелодањена научна прерава* [превео с енглеског Александар П. Бојковић], Библиотека „Хришћанство и савремена наука“, Ихтус – Хришћанска књига : Београд.

Христу, П. (2006): „Двоструко знање по Светом Григорију Палами“ (са енглеског језика превео Дарко Ђого), *Нови Источник – листи сјудена-ша Богословској Факултету Универзитета у Источном Сарајеву*, 6/2006.

Примљено: 11. 11. 2016.

Одобрено: 28. 11. 2016.

BIBLICAL GOD CREATOR AND CREATION: A SHORT REVIEW ON SO CALLED “BIBLICAL CREATIONISM”

Srećko Petrović

Eparchy of Šumadija, Aranđelovac

***Summary:** Certain Orthodox theologians, clerics and lay people use insights and conclusions of North American fundamentalist denominations in order to understand Gods creation, i. e. they use the arguments of “biblical creationism”. Is it necessary or is it possible to plant protestant creationist science in the soil of Orthodox faith? We think that the answer is negative, and in this article we will try to point out basic reasons supporting such answer. Further, in this article we will especially reflect on creationism movements in Serbia and its neighboring countries.*

***Key words:** Eastern Orthodox Christian theology, science, Creationism, Fundamentalism, Protestantism, Theory of evolution.*